

STATSVETENSKAPEN I SOVJETUNIONEN

Vill man bekanta sig med de statsvetenskapliga studiernas uppbyggnad, organisation och uppgifter vid de sovjetiska universiteten, står man framför ett dilemma.

För det första existerar det inte några statsvetenskapliga fakulteter vid sovjetiska universitet, för det andra finns det inga tryckta program, broschyrer eller kataloger av något slag att tillgå, och för det tredje får den västerländske statsvetaren förgäves söka efter ett läroämne som skulle motsvara det vi kallar för allmän statslära eller political science. Och trots detta torde det inte finnas ett enda land i världen, där politiken spelar en så stor roll i allt liv och leverne som i Sovjetunionen. Alla vetenskaper grundar sig på marxismen-leninismens principer, på vilka de står eller

faller. Vare sig man studerar medicin, filologi, musikvetenskap eller för att inte tala om historia, ekonomi, juridik osv., är man tvungen att absolvera kurser i historisk och dialektisk materialism (populärt kallade 'histmat' och 'diamat'), Sovjetunionens kommunistiska partis historia samt ateismens grunder. Dessa fyra discipliner — som dock inte är obligatoriska för utländska studenter — bildar hörnpelarna i alla sovjetmedborgares politiska skolning i akt och mening att bibringa dem en marxistisk världsåskådning.

I ordets vidare bemärkelse räknas till samhällsvetenskaperna snart sagt alla humanistiska ämnen. Sålunda indelas samhällsvetenskaperna enligt Stora sovjetencyklopedin i följande discipliner:

1. filosofin, som givetvis innefattar den filosofiska, dialektiska och historiska materialismen, men därutöver också den marxistisk-leninistiska estetiken och ateismen;
2. juridiken, som förutom de vedertagna juridiska ämnena med folkrätt också innefattar något som kallas för allmän stats- och rättsteori, som i vissa avseenden står vår statslära nära samt vidare ett direkt statsvetenskapligt läroämne, 'de politiska lärornas historia';
3. ekonomin, vars huvudämne är den 'politiska ekonomin', som i vissa stycken tangerar vår statslära ity att politiken enligt Lenins åsikt är »ett koncentrerat uttryck av ekonomin, dess generalisering och fulländning»;
4. historiografin, som i sin underavdelning 'modern historia' i stort sett sammanfaller med den allmänna statslärans forskningsområde och ämneskrets;
5. pedagogiken;
6. psykologin; samt
7. filologin.

Denna indelningsgrund alternerar dock med en annan. Enligt *F. Konstantinov* kan samhällsvetenskaperna indelas i minst tre grupper. Till den första hör historien med dess underavdelningar: de enskilda ländernas och folkens historia. Härvid är det historiens uppgift som vetenskap att undersöka folkens förflutna i hela dess reella mångsidighet. Därför är dess forskningsobjekt inte bara de allmänna historiska lagarna, utan också de individuella lagarna och slumpen. I den andra gruppen uppräknar Konstantinov de speciella samhällsvetenskaper, vilkas forskningsobjekt är de sociala förhållandenas olika former och slag med sina typiska lagbundenheter. Sådana forskningsobjekt utgörs av det ekonomiska livet, staten, rättsväsendet, konsten, språket osv. Den tredje gruppen utgörs av sociologin. Denna undersöker samhället såsom en historisk, i utveckling stadd helhet samt de lagar som bestämmer de sociala och ekonomiska formationernas växling osv.

Listan på samhällsvetenskaper är härmed inte uttömd. Till denna grupp räknas också litteraturen och litteraturhistorien genom att de anses åter spegla det sociala och politiska medvetandet. Vidare hör hit den 'vetenskapliga kommunismen' som i likhet med sociologin är nykomlingar i de sovjetiska samhällsvetenskapernas familj. Ett ur vår synvinkel mycket viktigt ämnesområde är 'de intensionella relationerna' för vilkas studium en speciell högskola inrättats i Moskva. Detta Institut för de internationella relationerna (Institut Meždunarodnyh otnošeniј — populärt kallat IMO) har på sitt program bl.a. regionala studier. Institutet har ett eget bokförlag och publicerar böcker, som också säljs för den stora allmänheten.

Alla de ovan nämnda läroämnena är akademiska discipliner vid sovjetiska universitet och högskolor. För att göra vår förteckning fullständig, är det skäl att nämna, att i Sovjetunionen verkar ett stort antal forskningsinstitut, som i de flesta fall sorterar antingen under Sovjetunionens Vetenskapsakademi eller också under kommunistpartiets centralkommitté. Till den förra kategorin hör ett antal institut som sysslar med regional forskning av olika länder och kontinenter med huvudvikten på den politiska och ekonomiska forskningen — ehuru också ämnesområdet utsträcks att omfatta dessa länders litteratur, språk, arkeologi, folklore osv. Som ett exempel på ett dylikt institut må nämnas Afrika-institutet med 170 anställda forskare och tjänstemän. Till den andra kategorin hör olika institut som sysslar med insamlandet och forskandet av material för partiets historia, marxismen-leninismen osv. Hit hör bl.a. Institutet för marxismen-leninismen, vars huvuduppgift är Lenin-forskningen. Institutet ger för närvarande ut den femte utvidgade upplagan av *Lenins* samlade verk.

Av ovanstående framgår, att

1. det ur vår synpunkt råder en viss begreppsförvirring ifråga om vilka ämnen som strängt taget bör räknas till samhällsvetenskaperna. Som det nu ligger till, utgörs dessa till stor del av sådana ämnen som hos oss vanligen brukar hänföras till den historisk-filologiska fakulteten;
2. de olika samhällsvetenskapliga disciplinerna undervisas i vitt skilda fakulteter, varvid det på grund av avsaknaden av tryckta program är svårt att bilda sig en föreställning om dessa;
3. dessutom är det ett faktum att de i stor utsträckning dubblar varandra genom att gränserna för de olika disciplinerna oftast är mycket artificiella och flytande, varför de bara representerar olika aspekter utifrån i grund och botten ett och samma läroämne (detta intima förhållande råder t.ex. mellan sociologin och den historiska materialismen, kommunistpartiets historia och den vetenskapliga kommunismen osv.);

4. vill man under rådande omständigheter studera 'political science', på en bredare bas, får man sammanställa sin kurs från olika fakulteter och lärostolar;
5. vill man specialisera sig på något bestämt område, måste man första reda på vid vilken fakultet och vilken lärostol det ifrågavarande problemet trakteras på ett för den intresserade adekvat sätt.

Dessa synpunkter gäller naturligtvis inte t.ex. IMO, där hela det interdisciplinära nätverket är ändamålsenligt utbyggt. Däremot bjuder Moskva på goda faciliteter för statsvetenskaplig forskning. Lenin-bibliotekets samlingar av politisk litteratur är mycket goda. Detta rör naturligtvis den i Sovjetunionen utkomna ryskspråkiga litteraturen. Den västerländska statsvetenskapliga litteraturen är däremot mycket knapp i Lenin-biblioteket, men denna brist kompletteras i viss mån av Det fundamentala biblioteket för samhällsvetenskaper (Fondamentalnaja biblioteka obščestvennyh nauk — populärt förkortat FBON), som befinner sig i samma kvarter som Lenin-biblioteket.

I hela sin decentralisation och desorganisation är samhällsvetenskaperna i Sovjetunionen emellertid alla ytterst centraliserade på ett visst sätt. De har alla en gemensam nämnare i det att de bygger på en och samma vetenskapliga metod: *den historiska materialismen*. Den historiska materialismen är enligt den sovjetiska definitionen vetenskapen om samhällets allmänna utvecklingslagar och därför utgör den i Sovjetunionen grundvalen för alla vetenskaper om samhället. Den gör emellertid inte anspråk på att ersätta andra samhällsvetenskaper, utan tjänar som kunskapsmetod för dem och stöder sig i sin tur på dem i sina sammanfattningar. I boken »Marxism-leninismens grunder» sägs det, att den historiska materialismen genom »sina slutsatser och teser — om det samhälleliga medvetandets beroende av det samhälleliga varat, om samhällssystemets förändring i samband med produktivkrafternas förändring, om växelverkan mellan grundval och överbyggnad mm. — formulerar lagarna för samhällets liv i dess helhet. Ingen av de konkreta samhällsvetenskaperna har att göra med sådana omfattande generaliseringar som den historiska materialismen.» M.a.o. är det den historiskt-materialistiska metodologin som ligger till grund för alla utan undantag politiska forskningsarbeten i Sovjetunionen.

Vilken är då den sovjetiska samhällsvetenskapliga forskningens uppgift? Denna framspringer redan ur själva definitionen på politikens väsen, vilken är »*klasskampen* om herraväldet, om statsmakten, om ledarskapet i samhället, deltagandet i statens angelägenheter och bestämmandet av dess verksamhet«.

Den viktigaste uppgiften som den sovjetiska samhällsvetenskapen ställt framför sig, är en »oförsonlig kamp mot den borgerliga politiska ideo-

login, mot alla marxismens förvrängningar och avvikelser, kampen mot revisionismen som är den huvudsakliga faran för den internationella arbetarrörelsen.»

Lenin formulerade denna uppgift på sin tid på följande sätt: »Vår uppgift består i att övervinna allt det motstånd kapitalisterna bjuder, ej bara militärt och politiskt, utan också det *ideella*, som är det djupaste och det mäktigaste.»

Av ovanstående definitioner framgår, att den sovjetiska samhällsvetenskapens främsta och viktigaste uppgift är den *ideologiska kampen* mot främmande ideologier. Samtidigt bör den verka som ett propagandamedium för den marxistisk-leninistiska världsåskådningens bestående bland och rättfärdigande inför det egna folket och den kommunistiska världen samt för de marxistiska idéernas spridning i den icke-kommunistiska världen ity att »utan en revolutionär teori kan det ej heller finnas någon revolutionär rörelse».

Därav kravet på att det måste finnas »en vetenskapsgren, som måste vara obligatorisk för bolsjevikerna inom alla vetenskapsgrenar, det är den marxistisk-leninistiska vetenskapen om samhället, om samhällsutvecklingens lagar, om lagarna för den proletära revolutionens utveckling, om lagarna för det socialistiska uppbyggnadsarbetets utveckling, om kommunismens seger ... Partipropagandans uppgift, den marxistisk-leninistiska kaderskolningens uppgift består i att hjälpa våra kadrer inom alla arbetsgrenar att bemästra den marxistisk-leninistiska vetenskapen om samhällsutvecklingens lagar.»

Den samhällsvetenskapliga traditionen i Sovjetunionen grundar sig historiskt på de s.k. revolutionärt-demokratiska idéerna i det tsartida Ryssland. Dessa riktade sig närmast mot självhärskardömet och livegenskapens missförhållanden och uppbars av den adliga intelligentian, såsom dekabristerna *A. N. Radiščev* och speciellt *A. I. Herzen*. Den litterära intelligentian — *V. G. Belinskij*, *N. G. Cernyševskij*, *N. A. Dobroljubov*, *M. V. Petraševskij* — murade i Ryssland grunden till den utopiska socialismen, som i sin radikalism överträffade allt som skapats av den förmarxistiska sociala idén i Västeuropa. *Marx* verksamma materialism omvandlade filosofin från en akademisk doktrin till den revolutionära kampens mäktiga vapen. Detta förutsatte också en förändring av själva det filosofiska erfandets objekt — ett överförande av centrum från de teoretiska intressena till de stora praktiska aktuella frågorna.

Leninismen betraktas som en fortsättning på och praktisk tillämpning av marxismen och definieras såsom »marxismen under imperialismens och den proletära revolutionens epok ... såsom teorin och taktiken för den proletära revolutionen i allmänhet, teorin och taktiken för proletariatets diktatur isynnerhet».

Även om *Stalin* tillerkänns ha spelat en viss positiv roll i utvecklandet av den sovjetiska samhällsvetenskapen, refererar man ej längre till honom i den politiska forskningen i Sovjetunionen. Detsamma gäller också *N. S. Hruščev*.

Däremot intar givetvis Lenin och med honom — även om med avtagande betydelse — Marx och *Engels* den centrala rollen i all sovjetisk politisk forskning.

Den sovjetiska samhällsforskningen börjar och slutar med dessa marxism-leninismens klassiker, vilkas teoretiska och filosofiska definitioner tjänar som grundval för dess vetenskapliga hypoteser.

Svante Kuhlberg